

Θεόδωρος Δ. Δαλάκογλου
Μαθηματικός

Μύθος και πραγματικότητα στη «Γαλήνη» του Ηλία Βενέζη

Η ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ που θα παρακολουθήσετε, περιέχει τα αποτελέσματα μιας έρευνας γύρω από το πόσο φανταστικά ή πραγματικά είναι τα γεγονότα και τα πρόσωπα που αναφέρονται στο μυθιστόρημα του Ηλία Βενέζη ΓΑΛΗΝΗ.

Λίγα λόγια για το μυθιστόρημα και τον Ηλία Βενέζη

Ο Ηλίας Βενέζης,¹ από τους σπουδαιότερους Έλληνες λογοτέχνες του 20^{ου} αιώνα, γεννήθηκε το 1904 στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας και πέθανε το 1973 στην Αθήνα. Ήρθε κυνηγημένος, μαζί με τους άλλους πρόσφυγες, στην Ελλάδα το 1922. Έγραψε πολλά και σπουδαία έργα που σχεδόν όλα είχαν θέμα την προσφυγιά.

1. Ο παππούς του ήταν από Κεφαλλονιά και είχε το επώνυμο Βενέζης. Στο Αϊβαλί, όμως, που μετακόμισε, πήρε το παρατσούκλι Μέλλος. Και αυτό έγινε πλέον και το επίσημο όνομα της οικογένειας, κατά το συνήθειο της εποχής. Ο Ηλίας όμως, αργότερα, χρησιμοποίησε σαν λογοτεχνικό ψευδώνυμο το παλιό τους επώνυμο Βενέζης. Έζησε τα παιδικά του χρόνια στη Μυτιλήνη μετά τον πρώτο διωγμό του 1914. Επέστρεψε στην Μικρά Ασία όπου πιάστηκε από τους Τούρκους και στάλθηκε στα τρομερά Τάγματα Εργασίας. Από εκεί εμπνεύστηκε το πρώτο του μυθιστόρημα «Νούμερο 31328». Επέστρεψε στην Μυτιλήνη, μετά την καταστροφή το 1922, όπου έζησε μερικά χρόνια μέχρι την οριστική εγκατάστασή του στην Αθήνα. Έγραψε πολλά σπουδαία έργα και έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών. Πέθανε το 1973 και τάφηκε στην Μυτιλήνη, που την θεωρούσε σαν δεύτερη πατρίδα του. Στον τάφο του, στο νεκροταφείο του μολύβου, γράφει μόνο την λέξη «ΓΑΛΗΝΗ».

Το μυθιστόρημά του ΓΑΛΗΝΗ εκδόθηκε τον Σεπτέμβρη του 1939,² βραβεύτηκε το ίδιο έτος από την Ακαδημία Αθηνών³ και γνώρισε μεγάλη εκδοτική επιτυχία με 35 εκδόσεις μέχρι σήμερα.

Ο Ηλίας Βενέζης ήξερε πολύ καλά την Παλαιά Φώκαια και τους Φωκιανούς. Ο αδελφός του συγγραφέα, ο Θάνος Μέλλος, είχε παντρευτεί την Ελένη Νικολαΐδη, κόρη του πρωτοβάλλη Αντώνη Νικολαΐδη, ο οποίος είχε εγκατασταθεί στην Αναβύσσο μαζί με τους άλλους Φωκιανούς πρόσφυγες.

Ο συγγραφέας ερχόταν συχνά στην Αναβύσσο και ειδικότερα την εποχή της συγγραφής της ΓΑΛΗΝΗΣ. Έτσι οι χαρακτήρες και τα γεγονότα που περιγράφει του είναι πολύ καλά γνωστά. Μετά τον πόλεμο έκανε πολλά καλοκαίρια τις διακοπές του στην Παλαιά Φώκαια.

Περίληψη του έργου

Το μυθιστόρημα αποτελεί το χρονικό της εγκατάστασης των προσφύγων στην περιοχή της Αναβύσσου. Τα γεγονότα είναι σχεδόν όλα αληθινά. Τα πρόσωπα έχουν τις ιδιότητες υπαρκτών ανθρώπων. Για λόγους οικονομίας της αφήγησης και του μύθου, τα πραγματικά γεγονότα και οι χαρακτήρες κεντρήθηκαν μαστορικά από το συγγραφέα πάνω στον καμβά του μυθιστορήματος.

Τα πάθη της προσφυγιάς μέσα από τις ιστορίες δύο οικογενειών.

Το έργο αφηγείται τις περιπέτειες των οικογενειών του γιατρού Δημήτρη Βένη, και του απλού αγρότη Φώτη Γλάρου, προσφύγων από την Παλαιά Φώκαια της Μικράς Ασίας, που εγκαταστάθηκαν μαζί με άλλους Φωκιανούς το Φθινόπωρο του 1924 στην παραλία της Αναβύσσου.

Οι Φωκιανοί έρχονται στη γη της Αναβύσσου. Οι βοσκοί που έχουν τα χειμαδιά τους στην περιοχή τους απειλούν για να τους διώξουν. Οι αρχαιοκάπηλοι

2. Δεν ξέρουμε πότε ξεκίνησε να γράφει την ΓΑΛΗΝΗ, αλλά τα σημαντικότερα γεγονότα (πλημμύρα, δολοφονία, ανακάλυψη του κούρου) που αποτελούν και τον καμβά του μύθου συνέβησαν μέσα στο 1937. Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η Γαλήνη γράφτηκε στα χρόνια από τις αρχές του 1938 έως το καλοκαίρι του 1939. Το έργο διασκευάστηκε το 1958 για τον κινηματογράφο από τον Γκρέγορι Μαρκόπουλο και γυρίστηκε ταινία με σκηνοθέτη τον ίδιο, παραγωγό τον Τζέιμς Πάρις και ηθοποιούς τον Γιώργο Φούντα, τον Βύρωνα Πάλη, την Αθηνά Μιχαηλίδου κ.ά. Διασκευάστηκε για το θέατρο το 1959 από τον Νέστορα Μάτσα και παίχτηκε στην Μυτιλήνη κατά την διάρκεια των εορτών για τα 30 χρόνια στα γράμματα του Ηλία Βενέζη, με διοργανωτή τον Ερασιτεχνικό φιλοτεχνικό όμιλο Λέσβου ΤΟ ΜΠΟΥΡΝΙ, και στην Αθήνα από τον θίασο της Αλικής Νορ, κόρης της Κυβέλης. Διασκευάστηκε επίσης για την τηλεόραση της ΕΤ2 το 1976 από τον Τάκη Χατζηαναγνώστου και προβλήθηκε σε συνέχειες τα έτη 1977-78, με μεγάλη επιτυχία.

3. Μοιράστηκε το πρώτο βραβείο εκείνης της χρονιάς με τον Στρατή Μυριβήλη, ο οποίος παρεξηγήθηκε που τον θεώρησαν ίσο με τον προστατευόμενό του τον Βενέζη και δεν πήγε να πάρει το βραβείο.

που δρουν στην περιοχή τους βλέπουν με μισό μάτι. Οι πρόσφυγες αρχίζουν να ξεχερσώνουν τον τόπο. Ο Φώτης Γλάρος, σκάβοντας στο χωράφι του, βρίσκει ένα άγαλμα κούρου. Οι αρχαιοκάπηλοι του το κλέβουν. Το νερό της μεγάλης πλημμύρας παίρνει την γυναίκα του. Αυτός όμως δεν το βάζει κάτω, ξαναπαντρεύεται μια γυναίκα από το πάνω χωριό, όπου έχουν εγκατασταθεί κυρίως πρόσφυγες από την Καππαδοκία, φτιάχνει μια βάρκα, κλέβει αλάτι από τις αλυκές που λειτουργούν στην Ανάβυσσο, και αρχίζει εμπόριο με την Αίγινα.

Ο γιατρός Δημήτρης Βένης δεν θέλει να παραδοθεί στην σκληρή μοίρα του ξεριζωμού και της προσφυγιάς, φυτεύει τριανταφυλλιές, φροντίζει και συμβουλεύει τους πρόσφυγες. Πιστεύει βαθιά μέσα του, ότι μόνο κυνηγώντας χίμαιρες, μπορεί ο άνθρωπος να ξεφύγει από την σκληρή πραγματικότητα που τον πνίγει.

Η γυναίκα του Ειρήνη αρνείται να δεχθεί την μοίρα της, κλείνεται στον εαυτό της και βασανίζει τον γιατρό, βγάζοντας επάνω του όλη την κακία που σώρευσαν μέσα της οι κακοτυχίες της οικογένειάς της και της πατρίδας της.

Ο γιατρός φυτεύει τριαντάφυλλα στο άγονο χώμα της Αναβύσσου. Η Ειρήνη τα ξεριζώνει. Η πάλη των δύο αυτών ανθρώπων, η πάλη της χίμαιρας με την σκληρή πραγματικότητα είναι το θέμα του βιβλίου. Τα άλλα, η πλημμύρα, η αρχαιοκαπηλία, ακόμα και η δολοφονία της μονάκριβης κόρης τους, είναι μόνο το σκηνικό του δράματος. Πρωταγωνιστής είναι ο αγώνας και η αγωνία του γιατρού, του Έλληνα, του ανθρώπου, να φτάσει στην Γαλήνη κυνηγώντας χίμαιρες.

Υπήρξε όμως πραγματικά ο Φώτης Γλάρος, ο Δημήτρης Βένης, ο Πράσιнос ο αρχαιοκάπηλος; Έγινε η αρπαγή του κούρου, η πλημμύρα, η δολοφονία;

Η έρευνα έδειξε ότι και η παραμικρή λεπτομέρεια του μυθιστορήματος είναι αληθινή. Τα πρόσωπα με αυτές τις ιδιότητες υπήρξαν. Μόνο που για λόγους οικονομίας της αφήγησης, είναι μυθιστόρημα, δεν είναι χρονικό, τα γεγονότα συμπυκνώθηκαν στις πράξεις των ηρώων του μυθιστορήματος.

Ας ξεκινήσουμε λοιπόν την αφήγησή μας ακολουθώντας την πορεία της εξέλιξης του μύθου, παραθέτοντας τα πραγματικά πρόσωπα και γεγονότα.

Η άφιξη των Φωκιανών στην Ανάβυσσο

Ο Βενέζης για να δραματοποιήσει την αφήγηση περιγράφει την άφιξη στην Ανάβυσσο το 1923 ενός εξαθλιωμένου κοπαδιού προσφύγων με τα πόδια. Όμως οι Φωκιανοί δεν ήλθαν στην Ανάβυσσο πεζοί. Ήλθαν με καΐκια από τον Πειραιά σταδιακά από το τέλος Οκτώβρη έως αρχές Νοέμβρη 1924. Ήρθαν συνολικά 160 οικογένειες. Σύντομα όμως οι κακοτυχίες και το αφιλόξενο περιβάλλον ανάγκασαν πολλούς να φύγουν. Έμειναν τελικά μόνο 80 οικογένειες.

Το Υπουργείο Πρόνοιας τους είχε δώσει από 800 δραχμές σε κάθε οικογένεια για να πληρώσουν τα καΐκια, τους είχε δώσει σκηνές, τους εφοδίαζε με τρόφιμα και άλλα αναγκαία⁴. Όλες οι μαρτυρίες συγκλίνουν στο ότι ήρθαν με καΐκια⁵.

Ο Βενέζης έκανε αυτό το λάθος στην ημερομηνία άφιξης των Φωκιανών επειδή μια ομάδα εργατών Φωκιανών είχε έρθει ήδη από το 1923 και δούλευε στις αλυκές.

Η οικογένεια του γιατρού Βένη

Ο γιατρός Δημήτρης Βένης, είναι ο κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος. Είναι εξήντα χρόνων, κατάγεται από την Σπάρτη Μικράς Ασίας, είχε παντρευτεί την πολύ νεότερη του Ειρήνη από παλιά πλούσια αλλά ξεπεσμένη φωκιανή οικογένεια.

Το πρόσωπο που ενέπνευσε τον Βενέζη για τον χαρακτήρα του γιατρού ήταν ο Φωκιανός πρωτοψάλτης Αντώνης Νικολαΐδης. Ήταν πεθερός του Θάνου Μέλλου, αδελφού του Βενέζη, και γι' αυτό ο Βενέζης γνωρίζει καλά τον βίο και τον χαρακτήρα του. Πράγματι ο Νικολαΐδης καταγόταν από την Σπάρτη⁶ της επαρχίας Πισιδίας της Μικράς Ασίας και μετακόμισε στην Παλαιά Φώκαια Μικράς Ασίας όπου και παντρεύτηκε την Φωκιανή Ελένη Μάρκου.⁷ Απέκτησαν πέντε παιδιά.

4. Υπουργός Πρόνοιας ήταν ο συμπατριώτης τους Απόστολος Ορφανίδης από την Σμύρνη.

5. Μάλιστα ένα τέτοιο μικρό καΐκι ναυάγησε στο νησάκι Αρτζιντάς. Η οικογένεια του Γιώργου Τζιτζιρα (Κοντογιώργη) που «... ξανάγιναν πρόσφυγες ...» κατά την έκφραση του Γιάννη Τζιτζιρα που μου έδωσε την πληροφορία, χάνοντας και τα λίγα υπάρχοντά τους σε αυτό το ναυάγιο. Μάλιστα συνέβη και το εξής «θαύμα». Η μητέρα της οικογένειας, ψάχνοντας μετά από μέρες στα βράχια, βρήκε την οικογενειακή εικόνα του Άγιου Νικόλα που είχε ξεβράσει το κύμα κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Νικόλα της Αναβύσσου.

6. Η Σπάρτη της επαρχίας Πισιδίας της Μικράς Ασίας ήταν γνωστή για τους τριανταφυλλώνες της και την παραγωγή ροδέλαιου και αρωμάτων.

7. Έκαναν πέντε παιδιά, την Ελένη, την Αθανασία (Νανά), την Άρτεμη, την Δέσποινα και τον Ευάγγελο. Ζούσαν στην Παλαιά Φώκαια Μικράς Ασίας. Ο Αντώνης Νικολαΐδης ήταν ιεροψάλτης και δάσκαλος βυζαντινής μουσικής. Επίσης καλλιεργούσε τα κτήματα της οικογένειας. Με τον πρώτο διωγμό του 1914 η οικογένεια πέρασε στην Μυτιλήνη. Εκεί η Ελένη γράφτηκε στο παρθεναγωγείο και ο πατέρας εργαζόταν ιεροψάλτης στους Αγίους Αποστόλους και στην Παναγιά στο προάστιο της Μυτιλήνης Ακλειδιού. Το 1917 η οικογένεια επέστρεψε στην Μικρά Ασία και ο πατέρας βρήκε δουλειά ιεροψάλτη στο Νυμφαίο, κωμόπολη κοντά στην Σμύρνη. Η Ελένη παρέμεινε στην Μυτιλήνη για να τελειώσει το σχολείο και το 1918 γύρισε και αυτή και συνάντησε την οικογένεια στην Σμύρνη. Το 1922 με το διωγμό, η οικογένεια πέρασε πάλι στην Μυτιλήνη όπου ήλθαν και τα τρία κορίτσια που είχαν πάει νωρίτερα στην Χίο, κοντά σε συγγενείς, για λόγους ασφαλείας. Στην Μυτιλήνη ο πατέρας δουλεύει ως ιεροψάλτης βοηθούμενος μάλιστα από την κόρη του Ελένη, η οποία είχε εξαιρετική φωνή. Παράλληλα παρέδιδε μαθήματα βυζαντινής μουσικής σε παιδιά. Φίλες και συμμαθήτριες της Ελένης από το παρθεναγωγείο τη συστήνουν σε μια

Το πρώτο του παιδί, η Ελένη, γεννήθηκε το 1906. Αυτής τον χαρακτήρα δανείζει ο Βενέζης στην μοναχοκόρη του γιατρού Άννα. Η Ελένη ήταν σπουδαία τραγουδίστρια της όπερας, με μεγάλη καριέρα στην Ελλάδα, την Βιέννη και την Αμερική⁸. Σήμερα ζει στην Αμερική με τον γιο της. Είχε επισκεφθεί το καλοκαίρι του 1997 την πατρίδα μας προσκεκλημένη της κοινότητας Παλαιάς Φώκαιας, που τίμησε το άξιο τέκνο της με γιορτές.

Οι νομάδες βοσκοί της περιοχής

Οι βοσκοί που αναφέρει ο Βενέζης είχαν πράγματι τα χειμαδιά τους στην περιοχή της Αναβύσσου και είχαν κονάκια (καλύβες) σε διάφορα σημεία. Στο Καταφύγι οι Αποστολαίοι, στην Αγία Φωτεινή οι Τσουνήδες, στο Θυμάρι οι Μακροδημητράιοι, επίσης άλλες οικογένειες βοσκών στη Λάκα και στη Φέριζα.

Το επεισόδιο με τους βοσκούς που απείλησαν τους Φωκιανούς είναι εν μέρει αληθινό. Πράγματι οι βοσκοί αντέδρασαν στην εγκατάσταση των προσφύγων και υπήρχαν μικροσυγκρούσεις τα πρώτα χρόνια. Το ίδιο και χειρότερα αντέδρασαν και οι Καλυβιώτες⁹, που εποφθαλιμούσαν το εύφορο μέρος του κάμπου, πριν ακόμα έρθουν οι πρόσφυγες. Όμως το ότι οι βοσκοί άλλαξαν τη ροή του χειμάρρου για να πνίξουν τους πρόσφυγες είναι υπερβολή. Αλλά η απειλή που εκτοξεύει ο βοσκός ότι δεν θα βρουν νερό και αν βρουν θα είναι γλυφό είναι πέρα για πέρα

Γερμανίδα δασκάλα που έκανε μαθήματα μοντέρνας μουσικής στα παιδιά της καλής κοινωνίας της Μυτιλήνης. Αυτή όταν άκουσε την Ελένη είπε «... Ελένη εσύ Ατίνα ...» εννοώντας ότι το κορίτσι έπρεπε να πάει στην Αθήνα για ανώτερες σπουδές. Είχε διαγνώσει το μεγάλο ταλέντο της μικρής προσφυγοπούλας. Το 1923 η οικογένεια ήρθε στην Αθήνα. Η Ελένη άρχισε να παίρνει μαθήματα μονωδίας στο Εθνικό Ωδείο. Όταν τέλειωσε τις σπουδές της στο ωδείο έκανε τις πρώτες εμφανίσεις της με το Ελληνικό Μελόδραμα το 1933. Το 1936 πήγε στη Βιέννη για να τελειοποιηθεί. Εκεί την άκουσε ο περίφημος μαέστρος Μπρούνο Βάλτερ διευθυντής τότε της κρατικής όπερας της Βιέννης, και εντυπωσιασμένος από τη φωνή και την ηθοποιία της, της έδωσε τον ρόλο της μεσοφώνου στην όπερα «ΑΪΝΤΑ» του Βέρντι. Η επιτυχία που σημείωσε στην πρώτη της αυτή εμφάνιση συντέλεσε στο να προσληφθεί ως πρώτη μεσόφωνος στην Όπερα της Βιέννης. Το 1948 έκανε τις πρώτες εμφανίσεις της στην Αμερική συμμετέχοντας ως σολίστ σε κοντσέρτα και τραγουδώντας με μεγάλους μαέστρους και ορχήστρες, αποσπώντας διθυραμβικές κριτικές. Το 1951 έγινε μόνιμο στέλεχος της Μετροπόλιταν Όπερα της Ν. Υόρκης. Δες και αρχείο στο INTPNET της METROPOLITAN OPERA OF NEW YORK, <http://www.metopera.org/history/week-990329.html>. Στη διάρκεια της καριέρας της, επισκέφθηκε επανειλημμένα την Ελλάδα για καλλιτεχνικές εμφανίσεις. Έχει τιμηθεί από την ελληνική κυβέρνηση με το σταυρό του Σωτήρος.

8. Εφημερίδα «Έθνος» 2-8-1982.

9. Δες και Θεόδωρος Δαλάκογλου ανακοίνωση στην *Η' Επιστημονική συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής* «Πρόσφυγες στην Αναβύσσο, ο πρώτος καιρός, οι σχέσεις με τους ντόπιους». Επίσης και μαρτυρία Αθανασίου Παπουτσή στην εφημερίδα *Τοπικός Τύπος*, φύλλο 6, Μάρτιος 2000.

αληθινή. Το μόνο πηγάδι που υπήρχε εκεί κοντά, όταν ήρθαν οι Φωκιανοί, ήταν το αρχαίο πηγάδι του Άγιου Γιώργη, με γλυφό νερό. Από εκεί έπαιρναν νερό τον πρώτο καιρό μέχρι να ανοίξουν, ο καθένας δικό του πηγάδι στο κτήμα του. Αλλά ποτέ οι Φωκιανοί δεν βρήκαν καλό νερό στην περιοχή αυτή, και για πάρα πολλά χρόνια έπιναν γλυφό.

Με την ευκαιρία εδώ να αναφέρουμε ότι και ο ανεμόμυλος που τραβούσε νερό από το πηγάδι, που αναφέρει ο Βενέζης, είναι και αυτός αληθινός. Με μόνη διαφορά ότι δεν τον έφτιαξε ο Φώτης Γλάρος (πρόσωπο που αντιστοιχούσε στον Φωκιανό Γιώργο Τζίτζιρα), αλλά ο Φίλιππος Φιλιππίδης¹⁰.

Κατέληξα στο συμπέρασμα ότι ο Φώτης Γλάρος του μυθιστορήματος ήταν ο Γιώργος Τζίτζιρας (Κοντογιώργης), από το γεγονός ότι την κόρη του την έλεγαν Ζαμπέτα, όνομα μοναδικό στην Φώκεια, αλλά και γιατί έμενε στο διπλανό σπίτι από αυτό του Νικολαΐδη, γνώριζε καλά τον Βενέζη, και ήταν δραστήριος, γλεντζές και ανήσυχο πνεύμα, όπως ο Φώτης Γλάρος στο μυθιστόρημα.

Επιλογή χωραφιών

Στους πρόσφυγες αναβουσιώτες και φωκιανούς δόθηκαν χωράφια στην περιοχή για αγροτική αποκατάσταση. Τα χωράφια γενικά δόθηκαν στους πρόσφυγες με κλήρο. Όμως τα πρώτα χρόνια, πριν γίνει η διανομή, ο καθένας διάλεγε έναν τόπο και τον «άνοιγε», δηλαδή τον καθάριζε από την άγρια βλάστηση, για να τον καλλιεργήσει για τις άμεσες ανάγκες της οικογένειας. Η δουλειά αυτή ήταν τρομερά δύσκολη και χρονοβόρα και ταλαιπώρησε πολύ τους άτυχους πρόσφυγες. Ιδίως τους Φωκιανούς που ήταν ασυνήθιστοι στη σκληρή δουλειά, μιας και ήταν κυρίως θαλασσινοί. Οι πανωχωρίτες όμως τα κατάφερναν καλύτερα, όπως διαπιστώνει και ο Βενέζης, επειδή προέρχονταν κυρίως από την ορεινή Καππαδοκία και ήταν σκληραγωγημένοι. Είναι δε ακριβέστατες οι περιγραφές του συγγραφέα για τα ξεχερσώματα των χωραφιών που άφηναν στο πλάι τα κομμάτια που ήταν πετρώδη και χέρσα¹¹.

Ο γιατρός Βένης λοιπόν διάλεξε ένα χωράφι στην πλαγιά του λόφου, δίπλα στον μελλοντικό οικισμό, για να φτιάξει εκεί τον τριανταφυλλάνα που, από την

10. Εφημερίδα «Τοπικός Τύπος», φύλλο 6, Μάρτιος 2000.

11. Ο Βενέζης σίγουρα είχε δει χάρτες διανομής του Υπουργείου Γεωργίας, με τα ακανόνιστα σχήματα των χωραφιών, που παρέκαμπταν τα πετρώδη εδάφη. Πολλά από αυτά τα χέρσα έκρυβαν αρχαία οικοδομήματα ή νεκροταφεία, και γι' αυτό ήταν αδύνατο να καλλιεργηθούν.

Μικρά Ασία ακόμα, ονειρευόταν¹². Αυτό το κτήμα ακόμη και σήμερα που έχει κοπεί σε οικοπέδα και οικοδομηθεί, ονομάζεται τριανταφυλλώνας¹³.

Ο Φώτης Γλάρος διαλέγει ένα χωράφι δίπλα στο παμπάλαιο εξωκλήσι του Άγιου Γιώργη. Γύρω από το εξωκλήσι υπήρχαν τότε αρχαία ερείπια, όπως φαίνονται και στον χάρτη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου του 1887. Η περιγραφή του χώρου από τον Βενέζη γίνεται με απόλυτη ακρίβεια.

Το 1911 είχε ανακαλυφθεί εκεί τύμβος με νεκροταφείο των γεωμετρικών χρόνων και το 1960 τάφος των αρχαϊκών χρόνων. Τα σπουδαία ευρήματα φιλοξενούνται σε περίοπτη θέση στο Εθνικό Μουσείο¹⁴.

Η θέση αυτή, σταυροδρόμι δύο αρχαίων δρόμων, προς την Κερατέα και το Λαύριο, είναι ιδανική για την τοποθέτηση αγάλματος του ήρωα της οικογένειας που κατείχε την περιοχή. Ο Βενέζης γνωρίζει καλά την ιστορία του τόπου, και γι' αυτό τοποθετεί εκεί το χωράφι που θα βρεθεί ο δικός του Κούρος.

Αρχαία στον Άγιο Γιώργη, αρχαιοκάπηλοι

Μια σκοτεινή φυσιογνωμία τριγυρίζει εκείνη την εποχή στην περιοχή ψάχνοντας για αρχαία. Ο Βενέζης γνωρίζει βέβαια από τις εφημερίδες, όπως θα δούμε παρακάτω, για την εκτεταμένη αρχαιοκαπηλία που διενεργούσαν σπείρες από το Κορωπί και τα Καλύβια. Έχει ακούσει ιστορίες από ντόπιους και έτσι ο αρχαιοκάπηλος Πράσινος που αναφέρει στο μυθιστόρημα έχει πολλά στοιχεία από την πραγματικότητα.

Κατά την γνώμη μου, ένας άνθρωπος που ζούσε τότε στην περιοχή, ταιριάζει με την περιγραφή του εγκεφάλου των αρχαιοκαπήλων. Δούλευε στις Αλυκές και λεγόταν Μπάρμπα Παυλής. Ήταν κατά τις περιγραφές μια βιβλική φυσιογνωμία με άσπρη γενειάδα και όλοι οι πληροφορητές τον αναφέρουν με τον χαρακτηρισμό ο «αρχαιολόγος». Ήξερε καλά τα μέρη που είχαν αρχαία και πάντα ρωτούσε

12. Ήταν τόσο το πάθος του για την δημιουργία του τριανταφυλλώνα ώστε έκανε ταξίδια στην Μακεδονία για να βρει καινούργιες ποικιλίες τριαντάφυλλων που να αντέχουν σε άγονα χώματα.

13. Το κτήμα αυτό έχει κωδικό κληροτεμαχίου αρ. 70 κατηγορία Δ της Διανομής έτους 1931 του αγροκτήματος ΘΥΜΑΡΙ ΚΑΙ ΤΜΗΜΑ ΑΝΑΒΥΣΣΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΠΑΛΑΙΑΣ ΦΩΚΑΙΑΣ ΚΑΙ ΓΗΓΕΝΩΝ ΚΕΡΑΤΕΑΣ και έχει παραχωρηθεί στον Αντώνη Νικολαΐδη. (Σχετικοί χάρτες και κτηματολογικοί κατάλογοι του Υπουργείου Γεωργίας έτους 1931). Ο δρόμος που περνά μπροστά από το κτήμα ονομαζόταν μέχρι τελευταία οδός Τριανταφυλλώνας. Οι νεότεροι μη γνωρίζοντας προφανώς την ιστορία, του άλλαξαν όνομα.

14. Π.Α.Ε. 1911, σελ. 110 «... οι απειράριθμοι και πλουσιότατοι έστιν ότε τάφοι, οι καθ' άπασαν την πεδιάδα διεσπαρμένοι, διότι κτίρια δεν εσώθησαν δυστυχώς ή ελάχιστα ίχνη παρά την θάλασσαν και εν αυτή, ως και αλλαχού που παρά τας υπωρείας των πέριξ ορέων...».

τους πρόσφυγες αν είδαν κάτι στα χωράφια τους. Για να τους καλοπιάσει μάλιστα, διέδιδε ότι γνώριζε μια υπόγεια φλέβα με άφθονο νερό στην περιοχή, αλλά θα την φανέρωνε λίγο πριν πεθάνει. Φυσικά πέθανε και το νερό δεν το αποκάλυψε. Κάποιοι ανέφεραν ότι δούλευε για λογαριασμό δύο επιχειρηματιών που εκμεταλλευόταν τότε την Αλυκή και οι οποίοι έστελναν τα αρχαία έξω με τα καΐκια που φόρτωναν αλάτι. Αυτή η εκδοχή, αν είναι αληθινή, εξηγεί πολλά πράγματα σε σχέση με την ευκολία που έφευγαν έξω μεγάλα και βαριά αγάλματα όπως ήταν οι Κούροι που βρέθηκαν στην Ανάβυσσο.¹⁵ Πάνω σε αυτό θα πούμε περισσότερα παρακάτω.

Επίσης ο Βενέζης κάνει αναφορά σε μια αρχαία πόλη μέσα στην θάλασσα μπροστά στο χωριό της Φώκαιας. Πράγματι ο βυθός μπροστά από το λιμεναρχείο σε μικρή απόσταση από την ακτή είναι γεμάτος από θεμέλια αρχαίων κτισμάτων. Είναι γνωστό ότι η στάθμη της θάλασσας ανέβηκε γύρω στα τρία μέτρα από την κλασική εποχή μέχρι σήμερα, οπότε το λιμάνι του Αναφλύστου και άλλες παραθαλάσσιες εγκαταστάσεις είναι θαμμένες στα νερά.¹⁶

Ακρίβεια στην περιγραφή λεπτομερειών

Πριν προχωρήσουμε στην περιγραφή των τριών σημαντικότερων γεγονότων του μυθιστορήματος, της δολοφονίας, της πλημμύρας και της εύρεσης του κούρου, ας εντοπίσουμε μερικές από τις πολλές λεπτομέρειες που ο Βενέζης περιγράφει με ακρίβεια στη Γαλήνη.

Ένα γεράκι πετά πάνω από τον καταυλισμό και κατευθύνεται προς τον λόφο, ο οποίος μέχρι σήμερα ονομάζεται Γερακίνα.¹⁷

Ο Γλάρος ψάρεψε πίνες, ένα περίεργο οστρακοειδές που αφθονούσε μέχρι πριν από λίγα χρόνια στην θάλασσα μπροστά από το χωριό της Φώκαιας.¹⁸

15. Εφημερίς «Ελεύθερο Βήμα», έτος ΙΣΤ, αρ. φ. 5432, Αθήνα 17-8-1937. Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, αρ. μικροφίλμ 1209): «...ενώ ενήργει λάθρα ανασκαφάς εις το παρά την θέσιν Φοινικιά του χωριού Ανάβυσσος κτήμα του κυρίου Μελισσουργού, ανεύρον το άγαλμα. Εξοικιωμένοι με τοιούτου είδους εργασίας, το εξέχωσαν εν τάχει από το χώμα, το έκοψαν εις δύο τεμάχια, με ειδικά εργαλεία,την επομένην δε και κατά την διάρκεια της νυχτός το μετέφεραν εν πάσει μυστικότητι εις την Ανάβυσσον...». Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι από την περιοχή της Αναβύσσου γινόνταν η εξαγωγή των αρχαίων, αλλιώς γιατί να διακινδυνεύουν οι Κορωπιώτες μια τόσο μεγάλη διαδρομή προς αντίθετη κατεύθυνση από την Αθήνα και το χωριό τους.

16. Δες και Φιλίππου-Αγγέλου Πέτρος, Αρχαιολόγος, «Οι αλυκές της Αναβύσσου», *Πρακτικά Γ' Επισημονικής Συνάντησης Νοτιοανατολικής Αττικής*.

17. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 44.

18. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 152.

Φτιάχνουν βάρκες από φλούδα πεύκου, τέτοιες που φτιάχνανε τα παιδιά στα χωριά μας μέχρι τα δικά μας χρόνια.

Ο χαρακτηρισμός των Φωκιανών από τους πανωχωρίτες με τις λέξεις «...ανάλαφροι και παλαβοί...» είναι αυτός που πράγματι έδιναν οι καπλαδόκες πανωχωρίτες στους Φωκιανούς αλλά και στους Αρετσιανούς.¹⁹

Το πιάσιμο των πουλιών με δίχτυ γινόταν στην περιοχή μας μέχρι πριν από λίγα χρόνια με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.²⁰

Ότι η περιοχή ήταν γεμάτη βαλτονέρια και κουνούπια είναι απολύτως ακριβές. Μάλιστα οι πρόσφυγες φύτεψαν πάρα πολλούς ευκαλύπτους γύρω από τους οικισμούς για να διώχνουν τα κουνούπια.²¹

Το κλέψιμο αλατιού ήταν спор στο οποίο επιδίδονταν μερικοί τολμηροί πρόσφυγες, αλλά και ντόπιοι, κυρίως στην Κατοχή. Εκείνοι δε που διέπρεψαν κυριολεκτικά στο άθλημα ήταν οι Ιταλοί στρατιώτες που αντάλλασσαν τσουβάλια αλάτι με κρασί.²²

Ταρσανάς μικρός υπήρχε στον Άγιο Νικόλα και μάλιστα η περιοχή είχε παραχωρηθεί από το Υπουργείο Γεωργίας υπέρ προσφύγων Παλαιάς Φώκαιας για να φτιάξουν εκεί ναυπηγείο.

19. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 99. Μάλιστα τους είχαν δώσει γι' αυτό το λόγο το παρατσούκλι λαρέζοι.

20. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 187.

21. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 204. Παρ' όλο το βαλτώδες έδαφος, η ελονοσία δεν ήταν διαδεδομένη στην περιοχή. Μέχρι που ήρθαν οι καπλαδόκες πρόσφυγες που είχαν μολυνθεί από ελονοσία στην Ήπειρο, όπου είχαν πρωτοεγκατασταθεί, και η αρρώστια διαδόθηκε γρήγορα σε όλη την περιοχή ταλαιπωρώντας τους πρόσφυγες για πολλά χρόνια.

22. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 172. Το λαθρεμπόριο του αλατιού την κατοχή γινόταν ως εξής. Ιταλοί στρατιώτες πήγαιναν την νύχτα και γέμιζαν τσουβάλια αλάτι, ανοίγοντας λαγούμια στους σωρούς που τα σκέπαζαν ξανά με τα κεραμίδια. Μετά τα έφερναν στο χωριό όπου τους περίμενε ο μαυραγορίτης και τους πλήρωνε με κρασί. Αυτός μετά έφτιαχνε κυλινδρικά σακούλια που τα γέμιζε αλάτι και τα τοποθετούσε στο κέντρο τσουβαλιών που είχαν κάρβουνα. Έτσι στον έλεγχο που έκαναν οι Ιταλοί στο Σταυρό Αγίας Παρασκευής τρυπώντας με βέργες τα τσουβάλια, δεν μπορούσαν να εντοπίσουν το λαθραίο αλάτι. Μου έχουν διηγηθεί μια ιστορία για μια παρέα τολμηρούς Αναβυσσιώτες, που ένα βράδυ την περίοδο της κατοχής πήγαν να κλέψουν αλάτι με το κάρο. Επειδή δεν μπόρεσαν να πλησιάσουν τους σωρούς με το αλάτι γέμισαν τα τσουβάλια τους με αλάτι που είχε απομείνει στα «τηγάνια». Το αλάτι αυτό όμως είχε πολύ νερό το οποίο έσταζε και το κάρο άφησε μια σειρά ίχνη που όσο ήταν υγρά δεν φαινόταν, αλλά την επομένη που στέγνωσαν και άσπρισαν έδειχναν ολοκάθαρα την διαδρομή του κάρου. Είδαν και έπαθαν τα παλικάρια μας να σβήσουν τα ίχνη ανακατεύοντας το χώμα του δρόμου. Και το χειρότερο ήταν ότι αυτό το αλάτι ήταν θεόπικρο και γι' αυτό το είχαν αφήσει στα «τηγάνια» οι εργάτες της αλυκής. Όμως παρ' όλα αυτά μοσχοπουλήθηκε στους στερημένους κατοίκους της Αθήνας.

Το βαθύ πηγάδι δίπλα στο εκκλησάκι του Άγιου Νικόλα ήταν αρχαία στέρνα που σώζεται μέχρι σήμερα, μόνο που κάποιοι σύγχρονοι αρχαιοκάπηλοι γκρέμισαν το ένα τοίχωμα για να μπουν μέσα, ψάχνοντας πιθανόν για θησαυρούς.²³

Ο γκρεμός που συνάντησαν τα δυο κορίτσια πηγαίνοντας από τα Κόκκινα στον Άγιο Νικόλα πράγματι υπάρχει και φράζει το παραλιακό μονοπάτι.²⁴

Το εμπόριο των Φωκιανών με την Αίγινα ήταν κάτι πολύ συνηθισμένο εκείνη την εποχή. Θυμάμαι τον Φωκιανό Σταμάτη Μπατή, γέρο πια, να ζητάει να φυλαχτεί ένας σωρός λαξευμένες πέτρες που είχε στο οικόπεδο του, γιατί τις είχε κουβαλήσει με το καΐκι από την Αίγινα.

Πλημμύρα

Η πλημμύρα που αναφέρει ο Βενέζης είναι πραγματική. Στις 19-10-1937 οι εφημερίδες κάνουν δεύτερες εκδόσεις ώστε να ενημερώσουν τον κόσμο για τις μεγάλες καταστροφές που προξένησαν οι πλημμύρες στην Αττική. Ο κάμπος της Αναβύσσου είχε πλημμυρίσει, τα σπίτια του οικισμού της Αναβύσσου είχαν γεμίσει νερά. Τα πηγάδια είχαν αχρηστευθεί. Μεγάλη συμφορά για τους πρόσφυγες που μόλις είχαν αρχίσει να ορθοποδίζουν.

Στην Φώκεια οι καταστροφές ήταν πιο μικρές γιατί το μεγαλύτερο μέρος του οικισμού ήταν στην πλαγιά του λόφου. Δεν υπήρξαν ανθρώπινα θύματα. Όμως στο μυθιστόρημα πνίγεται η γυναίκα του Φώτη Γλάρου. Ίσως γιατί ο Βενέζης θέλει να σπρώξει τους ήρωες του στα έσχατα όριά τους, ώστε να γίνει πιο μεγαλειώδης ο αγώνας τους για την ουτοπία, για την Γαλήνη.

Εκείνο που προβληματίζει τον ερευνητή είναι ότι ο Βενέζης αποδίδει στους βοσκούς την αλλαγή της ροής του νερού και την πλημμύρα της Φώκειας. Υπήρχε πράγματι μεγάλη έχθρα κατά των προσφύγων και από τους βοσκούς και από τους Καλυβιώτες. Ίσως ο Βενέζης, έχοντας ακούσει όσα τράβηξαν οι πρόσφυγες από τους ντόπιους, θέλει να τονίσει αυτή την έχθρα. Όμως η έρευνα του τόπου και των ρεμάτων αποδεικνύει ότι οι βοσκοί δεν είχαν την δυνατότητα να αλλάξουν την ροή των ρεμάτων, ακόμα και αν το ήθελαν.²⁵

23. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 110.

24. *Γαλήνη*, 25^η έκδοση, Αθήνα 1999, σελ. 116.

25. Το ρέμα που ερχόταν από το Πυργάκι κατέληγε στο σημερινό γήπεδο και από κει τα νερά διασκορπίζονταν και έφταναν μέχρι σχεδόν το σημερινό μνημείο των ηρώων της Παλαιάς Φώκειας. Δύο τρία «λαχίδια» (μακρόστενα χωράφια) εμπόδιζαν να διευθετηθεί η κοίτη του ρέματος σε εκείνο το σημείο, ώστε να διοχετευτούν απρόσκοπτα τα νερά στη θάλασσα. Τότε με το έτσι θέλω ο Θόδωρος Ρουμελιώτης, που ήταν αντιπρόεδρος της Κοινότητας, έκοψε τα λαχίδια και άνοιξε το ρέμα. Για εκδίκηση οι Καλυβιώτες δεν έρχονταν να φτιάξουν γέφυρα να περνάνε τα αυτοκίνητα (πληροφορία Γ. Κούλιμπε 1993). Πολύ

Η δολοφονία

Το δεύτερο σημαντικό γεγονός που αναφέρει ο Βενέζης είναι η δολοφονία της Άννας, της κόρης του Γιατρού Βένη.

Η δολοφονία είναι αληθινό γεγονός. Η ιστορία έχει ως εξής: στις 6 Δεκεμβρίου του 1937 η δεκατετράχρονη Καλομοίρα (Μήλια), κόρη του Κορωπιώτη φύλακα των αλυκών Κώστα Κορωνιά²⁶ ξεκινά μαζί με τον επτάχρονο αδελφό της Βαγγέλη να πάνε στους λόφους του Άγιου Νικόλα να μαζέψουνμανιτάρια. Για κακή τους τύχη στους ίδιους λόφους μάζευεμανιτάρια και ο Κώστας Χαρίτος, πρόσφυγας από την Μικρά Ασία.²⁷ Επιτέθηκε στην Καλομοίρα με ανήθικους σκοπούς, αυτή αντέδρασε και κάλεσε σε βοήθεια. Ο αδελφός της παρ' όλο που ήταν τόσο μικρός, προσπάθησε να την βοηθήσει. Ο εγκληματίας χτύπησε και τα δυο παιδιά με πέτρες στο κεφάλι και τα άφησε αιμόφυρτα.²⁸ Η Καλομοίρα πέθανε, αλλά ο μικρός

αργότερα έγινε το έργο που σκέπασε το ρέμα μέχρι την παραλία, δίπλα από το κτίριο της Κοινότητας Παλαιάς Φόκκας, και έλυσε το πρόβλημα για αρκετά χρόνια. Μέχρι βεβαίως την μεγάλη πλημμύρα του 1995, που ξεχείλισε πάλι το ρέμα και έκανε ζημιές στα βορινά σπίτια του χωριού. Όπως ακριβώς το περιγράφει ο Βενέζης (σελ. 93), η κοίτη του ρέματος ακόμα και σήμερα είναι μονοπάτι τον καιρό που δεν βρέχει.

26. Ο Κώστας Κορωνιάς είχε τέσσερα παιδιά, τον Γιώργο, τον Σπύρο, τη Μήλια, και τον Βαγγέλη. Έμεναν μέσα στις αλυκές στα κτίρια για το προσωπικό.

27. Η οικογένεια του Μιχαήλ και της Μαργαρίτας Χαρίτου καταγόταν από την Ατάλεια Μικράς Ασίας. Είχαν δώδεκα παιδιά. Ο πατέρας πέθανε και η οικογένεια σκορπίστηκε στον πρώτο διωγμό το 1914. Η μητέρα με τρία παιδιά πέρασε στο νησί Σύμη των Δωδεκανήσων που τότε ήταν υπό ιταλική κατοχή. Ο ένας γιος ήρθε στην Αθήνα και μετά εγκαταστάθηκε στον προσφυγικό οικισμό της Αναβύσσου που είχε δημιουργηθεί το 1924. Ο άλλος γιος, ο Κώστας, έμενε με την μητέρα του και τους δυο αδελφούς του στη Σύμη. Έφυγε από εκεί το 1934 και ήρθε να βρει τον αδελφό του στην Ανάβυσσο. Οι πληροφορητές λένε ότι σε ανύποπτο χρόνο είχε πει ο ίδιος σε φίλους του στο καφενείο, ότι στο νησί την Σύμη από όπου ήρθε, είχε κάνει φόνο και γι' αυτό έφυγε. Είχε λείπει πάρεμια δασκάλα με την βάρκα του να την πάει βόλτα και την στραγγάλισε και την πέταξε με μια πέτρα στο λαϊμό στην θάλασσα. Οι πληροφορίες λένε ότι η ζωή του στην Ανάβυσσο ήταν ήσυχη και μετρημένη. Δούλευε όπου εύρισκε, εργάτης ή ψαράς.

28. Πέρα από τα ρεπορτάζ των εφημερίδων της εποχής θα αναφέρω μερικές χαρακτηριστικές λεπτομέρειες που μου ανέφεραν οι πληροφορητές. Λένε ότι ο σκύλος που είχαν μαζί τα παιδιά, μετά τον φόνο πηγαίνοερχόταν ανήσυχος στο σπίτι αλλά οι γονείς των παιδιών δεν έδωσαν σημασία. Όταν το βράδυ ανησύχησαν που άργησαν τα παιδιά, πήραν τα φανάρια και ακολούθησαν τον σκύλο, που τους οδήγησε στο μέρος του φόνου. Ο μικρός σώθηκε γιατί, όπως λένε οι πληροφορητές, ο σκύλος του έγλυφε την πληγή στο πρόσωπο και σταμάτησε την αιμορραγία. Ο Χαρίτος, μετά τον φόνο, έπλυνε τα χέρια του στο πηγάδι της Λάκας και γύρισε στο χωριό, στο καφενείο του Δαρανά, εντελώς ψύχραιμος και μάλιστα έπαιξε χαρτιά με τον πατέρα των παιδιών. Η αστυνομία, που είχε βάλει σκοπό να βρει οπωσδήποτε τον δράστη αυτού του άγριου και ασυνήθιστου για την εποχή εγκλήματος, ανέκρινε, όχι και με μεγάλη αβρότητα, όλους τους ύποπτους και όσους είχαν γρατσουνισμένα γόνατα. Οι υποψίες στράφηκαν κυρίως στους βοσκούς. Ο Κώστας Χαρί-

Βαγγέλης έζησε, βαριά τραυματισμένος. Μετά από λίγες μέρες ανακαλύφθηκε ο φονιάς και καταδικάστηκε σε θάνατο. Από τότε ο λόφος που σκοτώθηκε το κορίτσι λέγεται το βουνό της Μήλιας.²⁹

Βέβαια το κορίτσι του μυθιστορήματος η Άννα Βένη, δηλαδή η Ελένη Νικολαΐδου, ζει και βασιλεύει στις Ηνωμένες πολιτείες.

Ο Κούρος Κροίσος

Στις 17 Αυγούστου του 1937 οι εφημερίδες της εποχής³⁰ δίνουν εκτεταμένα ρεπορτάζ για την επιστροφή στην Ελλάδα του κούρου της Αναβύσσου, του Κροίσου. Ένα ολόκληρο θρίλερ για τις συνθήκες εύρεσης και φυγάδευσης του αγάλματος εξάπτουν την φαντασία των Ελλήνων. Ο Βενέζης εμπνέεται από αυτήν την ιστορία και περιλαμβάνει στο μυθιστόρημά του ένα επεισόδιο για κάποιο άγαλμα κούρου που βρίσκει ο Γλάρος στο χωράφι του κοντά στον Άγιο Γιώργη, αλλά του το κλέβει ο αρχαιοκάπηλος ο Πράσιнос.

Η αρχαία Αττική οδός που διέσχιζε τον κάμπο της Αναβύσσου την αρχαϊκή εποχή, πρέπει να ήταν στολισμένη σε όλο το μήκος της με ανδριάντες παλικαριών, που τίμησαν τη γενιά τους πέφτοντας για την πατρίδα.

Για δύο κούρους, τον Κροίσο και τον Αριστόδοκο, είναι τεκμηριωμένη η θέση εύρεσής τους, στην Φοινικιά και στον Άγιο Παντελεήμονα αντίστοιχα. Όμως, την ίδια περίπου εποχή, βγήκαν στο εξωτερικό και άλλοι δυο κούροι, για τους οποίους υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις ότι βρέθηκαν στην περιοχή της Αναβύσσου. Ο κούρος της Νέας Υόρκης και ο κούρος του Μονάχου.

τους μπήκε στους ύποπτους όταν κάποιος ανέφερε ότι τον είχε δει να φεύγει από το χωριό για να μαζέψει μανιτάρια. Στις 17 Δεκέμβρη 1937 τον πήγαν οι αστυνομικοί στο μέρος του φόνου για να δουν τις αντιδράσεις του. Εκεί έχασε την ψυχραιμία του και πλέον ήταν θέμα ωρών η ομολογία του. Μετά τον αναγνώρισε και ο μικρός Βαγγέλης Κορωνιάς, που είχε ήδη συνέλθει στο νοσοκομείο. Ο Χαρίτος έμεινε στη φυλακή μέχρι την κατάληψη της Ελλάδας από τους Γερμανοϊταλούς και, επειδή είχε ιταλική υπηκοότητα ως κάτοικος των Δωδεκανήσων, τον έβγαλαν από την φυλακή και τον έστειλαν στην Ιταλία όπου και χάθηκαν τα ίχνη του.

29. Αργότερα στήθηκε ένα σταυρός στο μέρος που βρέθηκε η κοπέλα και ο μύθος λέει ότι όποιοι περνούσαν από αυτό το μέρος άκουγαν βογκητά.

30. Εφημερίς «Πρωΐα», 17-8-1937: «Οι αρχαιολογικοί μας θησαυροί. Ένα αριστούργημα της αρχαίας ελληνικής τέχνης απεδόθη εις την Ελλάδα. Το μυθιστόρημα ενός κούρου». Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, αρ. μικροφίλμ 535) & εφημερίς «Ελεύθερο Βήμα», έτος ΙΣΤ', αρ. φ. 5432, Αθήνα 17-8-1938. Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, αρ. μικροφίλμ 1209) Δες και Βιώματα και μνημόσυνα, Καρούζου Σεμνής, περιοδικό *HOROS*, τεύχος 2, Τυπογραφείο κείμενα, Αθήνα 1984.

Για τον κούρο της Νέας Υόρκης έχουν γραφτεί πολλά, δεν έχει γραφτεί όμως τίποτε οριστικό για τον τόπο εύρεσής του.³¹ Μάλιστα όταν είχαν συλλάβει τους αρχαιοκάπηλους, νόμισαν αρχικά ότι αυτόν τον κούρο είχαν πουλήσει στο εξωτερικό και όχι τον Κροίσο.

Για τον κούρο του Μονάχου δεν υπήρχε τίποτε γραμμένο για την περιοχή που βρέθηκε. Όταν πριν από μερικά χρόνια επισκέφθηκα την γλυπτοθήκη του Μονάχου και διάβασα τον οδηγό του μουσείου βρήκα σε μια σημείωση³² ότι ο κούρος της γλυπτοθήκης του Μονάχου βρέθηκε κοντά στην θέση που βρέθηκε ο κούρος Κροίσος. Είναι δε εντυπωσιακή η ομοιότητά του με τον κούρο Αριστόδικο. Είναι άραγε ξαδελφάκια, από τα χέρια του ίδιου τεχνίτη; Πριν από λίγο καιρό βρέθηκε ένα μεγάλο βάθρο αγάλματος λίγες δεκάδες μέτρα από το βάθρο του Κροίσου. Ανήκει άραγε αυτό το βάθρο στον Κούρο του Μονάχου;

Επίλογος

Φτάνουμε πια στο τέλος του μυθιστορήματος. Οι λίγες αλλά πλήρεις ευαισθησίας και συγκίνησης γραμμές του epilόγου του μυθιστορήματος ας είναι επίλογος και σε αυτή την εργασία.

... Όταν ο Γλάρος πήγαινε στο χωράφι του μικρού θεού, όπου αναπαύοταν η Ελένη, η Αυγή τον ακολουθούσε πάντα. Πήγαιναν στον τάφο, που δεν ήταν παρά μια κουβάρα χόμα υψωμένο από την επιφάνεια της γης. – Κάνε το σταυρό σου, της έλεγε ο πατέρας της. Εδώ από κάτω είναι η μητέρα σου.

Η Αυγή έκανε φοβισμένη το σταυρό της, και θάθελε πολύ να ήταν τρόπος να δει κάτω από το χόμα το πρόσωπο εκείνο.

Τη θυμόταν μόλις, πολύ αδύναμα. Μα αυτό που θυμόταν πιο ζωηρά, ήταν τα χέρια της που τη χάιδευαν. Α, αυτό το θυμόταν πολύ καλά! Γιατί από τότε που τη μητέρα της την πήρε το νερό, η Αυγή δεν ξαναδοκίμασε τέτοιο χάδι. Ήταν βέβαια ο πατέρας της και η νέα μητέρα της η Βάσω. Μα εκείνο ήταν άλλο ...

31. Το 1971 φορτηγά κουβαλούσαν χόμα στη βίλα της Ελένης Ρωμαίου στη Σαρωνίδα. Μέσα στα χόματα υπήρχαν εκατοντάδες σπασμένα αρχαία αγγεία. Ειδοποιήθηκε η αρχαιολογία και διαπιστώθηκε ότι ένας ολόκληρος τύμβος αρχαϊκής και κλασικής εποχής είχε μετατραπεί σε κηπόχωμα. Στον τύμβο βρέθηκε βάθρο αρχαϊκού αγάλματος (τρίτο τέταρτο του 6^{ου} αιώνα με την επιγραφή ...]ΝΟΚΛΕ[... Με δεδομένο ο εκεί τριγύρω βρέθηκε ο κούρος της Νέας Υόρκης ίσως αυτό είναι το βάθρο του. Α.Δ. 26/1971 σελ. 33-34. Επίσης, Ισμήνη Τριάντη, Αρχαιολόγος, Α' Εφορεία Ακροπόλεως <http://www.weblab.gr/ek/AthensArchae/page027.htm>

32. The Munich Glyptothek English Edition 2nd revised English edition 1992. Επί λέξει ... Two Attic epigrams may serve as examples. The first is on the base of a kouros (now in Athens) found not far from ours and about the same date. Both are addressed to the passer-by...

Γι' αυτό η Αυγή θα ήθελε να σκαλίσει το χώμα ίσαμε που να βρει τα θαμμένα χέρια. Μα σαν τόλμησε να το πει μια μέρα στον πατέρα της, της αποκρίθηκε βιαστικά πως μήτε αυτό δεν γίνεται, γιατί τα χέρια και το σώμα των ανθρώπων γίνονται χώμα.

Έτσι η Αυγή, ενώ ο πατέρας της έσκαβε το χωράφι εκεί πλάι και σφύριζε, κάθονταν μονάχη πολλή ώρα πάνω απ' τον τάφο, έπαιρνε μικρές χουφτιές χώμα και το βαστούσε μες τα χέρια της, ώσπου το χώμα ζεσταινόταν. Και τότε το απέθετε πάλι με προσοχή, εκεί όπου ήταν. ...

Έτσι αγαπητοί φίλοι, ας είναι αυτή η ιστορία που σας αφηγήθηκα μια μικρή χούφτα χώμα, που το ζεστάναμε απόψε στα χέρια μας και το εναποθέτουμε με αγάπη και ευλάβεια στη μνήμη των γονέων μας, που αναπαύονται πια στη γη της Αναβύσσου, στη γη που επιτέλους βρήκαν την ΓΑΛΗΝΗ και ρίζωσαν για πάντα.

Summary

This work of Theodor Dalakoglou is about the real story of the ILIAS VENEZIS novel «GALINI».

He try to find what really happened in Anavyssos those years. He talked with old persons who lived this proceedings, he search all the newspapers of those years.

His opinion, and he proves it, is that most of the stories and protagonists of the novel were based on real facts and real persons who lived those years 1922-1940.

Ευχαριστίες

Στους κυρίους Γιάννη Κάμφωνα, Τάκη Χατζηαναγνώστου, Βαγγέλη Χατζημανώλη που μου έδωσαν πληροφορίες για τις οικογένειες του Ηλία Βενέζη και του Αντώνη Νικολαΐδη.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

- Ασλάνογλου Αναστάσιος, *Αυτοβιογραφία*, επιμέλεια Θ. Δαλάκογλου, Ανάβυσσος 1996.
- Βενέζη Άννα, «Αναμνήσεις από τα παιδικά χρόνια», Περιοδικό *Το δέντρο*, Τ. 109 Μάρτιος 2000.
- Βενέζης Ηλίας, *Γαλήνη*, 25η Έκδοση, Αθήνα 1999.
- Γιαννακόπουλος Γιώργος, *Προσφυγική Ελλάδα*, Κέντρο μικρασιατικών σπουδών, Αθήνα.
- Δαλάκογλου Θεόδωρος, α) *Ανάβυσσος. Ο τόπος, οι άνθρωποι, η ζωή*, Βιβλίο πρώτο, Ανάβυσσος 1994. β) Αρχείο προφορικών μαρτυριών προσφύγων, κατοίκων περιοχής Αναβύσσου, 1990-2000. γ) Ανακοίνωση στην *Η' Επιστημονική συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής* «Πρόσφυγες στην Ανάβυσσο, ο πρώτος καιρός, οι σχέσεις με τους ντόπιους».
- Η έξοδος*, Κέντρο μικρασιατικών σπουδών, Αθήνα 1980.
- Καρούζου Σεμνή, περιοδικό *Horos*, Τεύχος 2, Τυπογραφείο Κείμενα, Αθήνα 1984.
- Καρούζος Χρίστος, *Αριστόδικος*, Κρήνη, Αθήνα 1961.
- Kaupert J. A., *Χάρτες της Αττικής*, Τροχαλία και Δήμος Γλυφάδας.
- Μπαμπούνης Χάρης, *Μικρασιάτες πρόσφυγες στη Λαυρεωτική*, Εταιρεία μελετών Λαυρεωτικής.
- Τριάντη Ισμήνη, Αρχαιολόγος, Α' Εφορεία Ακροπόλεως, *Η γλυπτική στην Αθήνα των αρχαϊκών χρόνων*. <http://www.weblab.gr/ek/AthensArchae/page027.htm>.
- Τσαλικίδης Μανώλης, «Ο ερχομός και η εγκατάσταση των Φωκιανών στην Ελλάδα», Ανάτυπο, *Η Καθ' υμάς Ανατολή*, Τόμος Δ', Αθήνα 1998.
- Φιλίπου Πέτρος, «Οι αλυκές της Αναβύσσου» Ανακοίνωση στην *Γ' Επιστημονική συνάντηση Νοτιοανατολικής Αττικής*.
- The Munich Glyptothek English Edition*, 2nd revised English edition 1992.
- Χατζηαναγνώστου Τάκης, Μακαρία, Δήμος Μυτιλήνης 1997.
- Χόρμπος Α. Νικόλαος, *Παλαιά Φώκαια Μικράς Ασίας*, Εκδόσεις Γράμματα, Θεσσαλονίκη 1988.

Η οικογένεια του Γεώργιου Τζίτζιρα (Κοντογιώργη) την ημέρα του γάμου της κόρης του Σταματίας. Διακρίνονται από αριστερά, ο γιος του Γιάννης με την γυναίκα του Βασιλεία, ο Κοντογιώργης, η κόρη του Ζαμπέτα, η κόρη του Σταματία (νύφη), η γυναίκα του Μαρία, η γυναίκα του γιου του Νίκου Κατερίνα, και ο γιος του Νίκος. Τα μικρά είναι η Κατερίνα, κόρη της Ζαμπέτας, και ο Γιώργος, γιος του Νίκου.

Φωτογραφία του ανεμόμυλου.

Φωτογραφία της Ελένης Νικολαΐδου.

38

ΕΘΝΟΣ — Δευτέρα 2 Αυγούστου 1982

Η Ελληνίδα σολίστ κονσέρτων Ελενα Νικολαΐδου μιλάει για το χτες

ΗΤΑΝ η καλύτερη Κάρμεν. Η πεντάκινη σόμης σολίστ κονσέρτων. Η δίστατη Ελληνίδα πρωταγωνίστρια της «Μετροπόλιταν» Όπερας της Νέας Υόρκης. Ήταν... Είναι ένα ζενιτιέμο Λυρικό αθόδι, πάντα με σήμη, πάντα με αϊγλή.

Η πιο ωραία Κάρμεν ζει ξενιτεμένη

Η Ελενα Νικολαΐδου στην «Αΐντα». Αλλη με έκφραση στην «Αΐντα».

Εγκατοπιμένη μόλιμα στην Αμερική με τον σύζυγό της, τον πασιγόντο Λυρικό καλλιτέχνη Θάνο Μέλο — αδελφό του Ηλία Βενεζή — ήρθε για λίγες μέρες στην Αθήνα.

Με τη χαρά νεαρής ηθγίνας σε παραστάσεις, χειροκροτάει με αγάπη το νέο θέατρο, γέλαει όλες τις φορές που δίνει η Αθήνα σ' έναν ζενιτιέμο γράμμο νουσταζία.

Ηρθε αμοιρά. Χωρίς το όβολο του σπαρταριστή που κάνουν γέροντες ένα ληστρικό παζάν τους στα εξωτερικά με τις θύρες κροσσούς που έχουν από τα θάματα και τα ξένα σπασίνα (ανάσκαφη γωνιάρωμους στην πραγματικότητα).

Επιβήματα που συνάναξη με την όσημη Ελλάδα καλλιτέχνη για να δείξουμε ότι τιμούμε, έστω και τραί, τις αλήθινα αξίες Μορφές της Τέχης.

Το πάρομα των χρόνων δεν έβησε τη λήμη από τα μάτια. Εκείνη τη λήμη που μαγιάζει στα φθιμένα σαν Κάρμεν στη σκηνή και τραγουδούσε και χόρευε με πάθος. Και η Ελενα Νικολαΐδου με τη ζενιτιέμη γυρνάει στο χτες τότε που...

Η πρώτη εμφάνιση

— Ημερονα μάρτυρα του Εθνικού Ωκεάνου του «Καλοκαιριού στην αθή, της Αθήνας, είναι, με λίκυ, έστω και με υπομονή σαν μαθήρα έκατα και την πρώτη μου τραγουδιστική εμφάνιση

Γράφει ο ΑΡΤΗΜΗΣ ΜΑΤΣΑΣ

αυτός Όπας και ο ρόλος της Δαλιλά, «έβλασαν στην Όπερα του Σαντ Σανς Στρώμης και Δαλιλά. — Πώς ήταν οι οικονομικές συνθήκες της Κόρμενης αυτής που ακουάσθητε

την Αμερική. Έπειτα για να πάει καλά στην Αμερική χρειάσταν πρόσκληση. Απειθώθηκα στη μέτρη του μαγικού μας σκηνιστή Ντινού Γενουσιόπουλου. Όταν λήξιμα την πρόσκληση δεν πήγαμε καταθέσαν έκα. Ηλέκα να εμπιστευτώ προσηγομύμη μεροστή στο Αθηναϊκό κοινό, το όλο μας κοινό. Είναι την Ανοιχτή του

Η Κάρμεν της Ελενας Νικολαΐδου.

περιόδου. — Νά, γύριμα όλη την Αμερική. Στου Κακού Δόμου επίσης σπαρταρούμε και έπειτα και την Ιοκαστή στην Όπερα «Ουόλντουμ του Στρώμης». — Κάποτε στην έκθεση η Αολία... Αποσφράξεται; — Λοση αξιόμομα, φυσικό είναι ή να μην σπυνηθεί ή να μη την καταλάβει. Παύδια Κοστών και οσστή μάρτηρη. Το ίδιο θα είναι να πα και για όσους ξεκάνει για Λυρικό καλλιτέχνη. Αλλά καί μάρτηρη έστω σε ποιήση. Πώς; Και καί καί. Να μην πιστέψουν ότι φθισμα ποιη, και στην πιο

Η εφημερίδα ΕΘΝΟΣ 2-8-1982 με την συνέντευξη της Ελένης Νικολαΐδου.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ

Α multi-column newspaper page from 'Elefthero Vima' (1937). The main headline is 'ΣΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΒΑΛΤΟΥ' (In the Secrets of the Balt). Other headlines include 'Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΕΝΟΣ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΟΣ' (The Adventure of an Artist) and 'Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΙΣΠΑΝΙΚΟΣ' (The Spanish Civil War). The page contains several columns of text, a portrait of a man, and various sub-headings.

Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΗΜΑ 17-8-1937 με την είδηση επιστροφής του κόουρου της Αναβύσου ΚΡΟΙΣΟΥ.

